

Африка материгі

Африка — аумағы бойынша Еуразиядан кейінгі екінші ірі материк және Жер шарының ең ыстық құрлығы. Ол ғаламшардың бірегей географиялық орнымен, бай табиғи ресурстарымен және алуан түрлі табиғат зоналарымен ерекшеленеді.

1. Географиялық орны және шеткі нүктелері

- Ауданы: 30,3 млн км² (аралдарымен бірге).
- Орналасуы: Африка экватор сызығы және бастапқы (Гринвич) меридианы кесіп өтетін жалғыз материк. Ол екі жарты шарда да — Солтүстік, Оңтүстік, Шығыс және Батыс — орналасқан.

Шеткі Нүктелері

Бағыты	Нүкте атауы
Солтүстік	Эль-Абьяд мүйісі (немесе Бен-Секка, Тунис)
Оңтүстік	Игольный мүйісі (ОАР)
Батыс	Альмади мүйісі (Сенегал)
Шығыс	Хафун мүйісі (Сомали)

2. Африканың ашылуы және зерттелуі

Африка — ежелгі өркениеттердің отаны. Оның солтүстік жағалауы (Мысыр) ежелден белгілі болған.

- Ежелгі дәуір: Финикиялықтар мен гректер Жерорта теңізі жағалауы мен Солтүстік Африканы зерттеді.
- XV-XVI ғасырлар: Португалдық теңізшілер (Васко да Гама, Бартоломеу Диаш) Африканы айналып өтіп, Үндістанға жол ашты, сөйтіп материктің жағалау сызығын анықтады.
- XIX ғасыр: Материктің ішкі аймақтарын зерттеу басталды. Давид Ливингстон (Ніл өзенінің бастауларын, Виктория көлі мен сарқырамасын зерттеді) және Генри Стэнли (Конго өзенін зерттеді) сияқты саяхатшылар аса үлкен рөл атқарды.

3. Жағалауындағы теңіздер мен ірі аралдар

Африканы төрт ірі су айдыны қоршап жатыр:

- Солтүстігінде: Жерорта теңізі.
- Солтүстік-шығысында: Қызыл теңіз (Азиядан Суэц мойнағы арқылы бөлінеді).
- Батысында: Атлант мұхиты.

- Шығысында: Үнді мұхиты.

Ірі аралдар

- Мадагаскар: Әлемдегі төртінші ірі арал (Үнді мұхитында).
- Комор, Маскарен, Занзибар (Үнді мұхиты).
- Канар, Жасыл Мүйіс, Мадейра (Атлант мұхиты).

4. Ішкі сулары

Африка, негізінен, ыстық және құрғақ климатты аймақ болса да, ірі өзендер мен көлдері бар.

Өзендер

Африка өзендері көбінесе тегіс жермен ағатындықтан, сарқырамалары көп болады.

- Ніл (Ақ Ніл және Көк Ніл): Әлемдегі ең ұзын өзендердің бірі (шамамен 6650 км). Ол Жерорта теңізіне құяды.
- Конго (Заир): Суының молдығы жөнінен әлемдегі екінші өзен. Экваторды екі рет кесіп өтеді, Атлант мұхитына құяды.
- Нигер: Батыс Африкадағы негізгі өзен, Гвинея шығанағына құяды.
- Замбези: Үнді мұхитына құяды. Онда әйгілі Виктория сарқырамасы орналасқан.

Көлдер

Көлдерінің көпшілігі Шығыс Африкадағы ірі жарықтар (рифтер) белдеуінде орналасқан:

- Виктория: Ауыз су көлемі бойынша әлемдегі екінші үлкен тұщы көл.
- Танганьика: Әлемдегі ең терең көлдердің бірі.
- Ньяса (Малави).
- Чад: Ішкі тұйық алапта орналасқан, көлемі құрғақшылық кезінде қатты өзгереді.

5. Климаты

Африка экваторға ең жақын орналасқандықтан, ол Жердегі ең ыстық материк болып есептеледі.

Климаттық белдеу	Орналасуы	Негізгі ерекшеліктері
Экваторлық	Конго ойпаты, Гвинея шығанағының жағалауы.	Жыл бойы ыстық және өте ылғалды, жауын-шашын мөлшері 2000 мм-ден асады.
Субэкваторлық	Экваторлық белдеудің солтүстігі мен оңтүстігі.	Жазғы кезеңде ылғалды (жаңбырлы), қысқы кезеңде құрғақ.
Тропиктік	Солтүстікте (Сахара), оңтүстікте (Намиб, Калахари).	Жыл бойы ыстық және өте құрғақ. Жауын-шашын өте аз. Жер шарындағы ең ыстық температуралар тіркеледі (Сахарада $+58^{\circ}\text{C}$ -қа дейін).
Субтропиктік	Материктің ең солтүстік және оңтүстік шеттері.	Жерорта теңіздік климат: жазы ыстық, құрғақ; қысы жылы, ылғалды.

6. Табиғат зоналары

Африкада климаттың ерекшеліктеріне байланысты табиғат зоналары айқын көрінеді, олар экватордан екі бағытқа қарай симметриялы түрде орналасқан.

Табиғат зонасы	Өсімдіктер дүниесі	Жануарлар дүниесі
Ылғалды экваторлық ормандар (Гилея)	Мәңгі жасыл, көп қабатты, лианалар, пальмалар.	Маймылдар (горилла, шимпанзе), окапи, леопард, көптеген құстар мен жәндіктер.
Саванналар және сирек ормандар	Биік шөптер, жеке тұрған немесе топтасқан акация, баобаб.	"Үлкен бестік": піл, мүйізтұмсық, арыстан, қабылан, буйвол. Сонымен қатар, керік, зебра, антилопалар.
Шөлдер және шөлейттер	Өте сирек, құрғақшылыққа төзімді өсімдіктер (сексеуіл, алоэ, агава).	Түйе, шақпаққұйрық, жыландар, скорпиондар.
Субтропиктік қатты жапырақты ормандар	Мәңгі жасыл емен, зәйтүн, мандарин.	Жабайы шошқа, тау ешкісі.